

КЛЕВАНЬ ІСТОРИЧНА

Нам завжди цікаво, що пишуть про містечко заїжджі люди. Принаймні так дізнаєшся як вони ставляться до історії та сьогодення селища...

Клевань – значне селище міського типу Рівненщини. Розташоване в 20-ти кілометрах від обласного й водночас районного центру м. Рівне.

Можна зустріти в радянській літературі назви Клевань Перша та Клевань Друга. В принципі, різниці немає. Це один населений пункт. Просто Перша Клевань була прив'язана до автомобільної траси Рівне – Луцьк, або, якщо дивитись глобальніше, то Київ – Брест (М 08), а Друга Клевань ототожнювалась із залізницею Рівне – Ковель. Але, ще раз повторюю, зараз це просто Клевань.

Дуже дивно, але сучасні туристичні маршрути обходять стороною це селище. В кращому випадку туристам покажуть з дороги костел, що височіє на пагорбі по праву руку від автотраси, якщо ви їдете до Луцька. Якщо дозволить темп подання інформації, то згадають про церву, що розміщена зліва від траси. І лише деякі екскурсоводи згадають про залишки палацу Чарторийських, що зберігся в Клевані. Остання пам'ятка, як на мене, заслуговує на найбільшу увагу, тому що вся історія Клевані пов'язана з іменами саме кільксотлітніх володарів Клевані – князів Чарторийських. Але про все по-порядку.

Місцевість ця була заселена з давніх-давен – на території Клевані виявлені залишки поселення доби бронзи (I тисячоліття до н.е.), в якому були виявлені кам'яні сокири, наконечники стріл, зернотерки та інші причадали. Досліджені також залишки давньоруського городища.

В «Історії міст та сіл України» УРСР, Рівненська область» пишеться, що в додатку до «Повісті времінних літ» згадується населений пункт Коливань під 1113 роком. На думку деяких істориків, вона тотожна з містечком Клевань.

Господи!... Ну, невже в тому «додатку» згадується «населений пункт»? Чому не написати дослівно як називалась Клевань – Коливань в тому злочасному додатку?

Ну, коли вже видадуть в незалежній Україні нормальну «Історію українських міст та сіл»? Без політичної заангажованості, без класових протистоянь, без замовчувань історичних важливих подій. Ну була ж реальна історія в кожного села, містечка, міста. Були ж в багатьох поселеннях власники. Ну, історичні реалії такі були. Тож напишіть, шановні історики, реальну історію нині занедбаних с.м.т., а колись квітучих міст...

Вибачаюсь за емоції! Поїхали далі.

Продовжимо розповідь про одне з найбільш процвітаючих колись міст Волині – Клевань. Отже, «населений пункт Коливань» повинен завдячувати своєму становленню й розквіту литовсько-польському магнатському роду Чарторийських.

В 1315 році Великим князем Литовським стає Гедимін (Гедимінас) – дуже войовничий і розумний князь. Його син Ольгерд виголосує девіз, що «вся Русь просто повинна належати литовцям». Справи зі словами у Ольгерда (Альгердаса) не розходились. Вже в 1362 році він займає Київ. Майже вся правобережна Україна, в тому числі й Волинь, опиняється під владою литовців. Нашадок Ольгерда – Свидригайло, в 1446 році, дарує Михайлу Васильовичу Чарторийському «именіе в Луцькому повіті монастир святого Ніколи на Клевані над Стублем же».

Князі Чарторийські (Чарторижські, Чарториські) – це представники великого литовського княжого роду, що отримали своє прізвище від родової маєтності Чарторийськ на р.Стир. Засновник роду – Василь Костянтинович, син Костян-

тина Ольгердовича (... – 1386 або 1393 або навіть 1416), князя Чарторийського й Чернігівського. В другому коліні виділяється існуюча й понині, так звана, волинська гілка їх роду, що йде від вже згаданого Михайла Васильовича. В свою чергу ця гілка також розділилась на дві лінії: старшу – Чарторийську від Олександра Васильовича (згасла в XVII столітті), й молодшу – Клеванську від Івана Васильовича.

В другій половині XV столітті Михайло Чарторийський закладає на правому березі р.Стубла мурований замок, що оточував рукотворні вод'яні рови. В 1495 році завершує будівництво Клеванського замку вже його син, Федір Михайлович. Від тієї забудови до нашого часу збереглися східна й західні вежі.

4-томник «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» так описує замок: «Сохранились восточная и западная башни, мост и три корпуса».

Башни кирпичные, пятиугольные в плане. Толщина стен около 3,8 м. Восточная сохранилась на высоте четырех ярусов, западная с напольной стороны имеет три с половиной яруса. Стены прорезаны бойницами. Въезд в замок осуществляется по кирпичному арочному мосту на высоких пилонах, перекинутому через глубокий ров. Корпуса кирпичные, прямоугольные в плане, 2- и 3-этажные с подвалами, образуют восточную, се-

верную и северо-западную стороны замка, замыкаются с западной стороны башней. Корпус, образующий северный угол замка, – наиболее древний. Это перестроенная надвратная башня. В его первом ярусе расположены замковые ворота, проезд их перекрывает полуциркулярный сводом. Крайнее восточное здание укреплено тремя контрфорсами. Толщина стен наиболее древней части застройки колеблется от 1 до 2,5 м.»

Черговий власник Клевані, Єжи (Юрій) Іванович Чарторийський (1550 - 1630) після переходу в католицизм будує в Клевані дерев'яний костел. В 1610 році на його місці закладається новий мурований храм. Будівництво його було завершено в 1630 році. Він досить добре зберігся до наших днів і його чудово видно з автотраси.

Благовіщенський костел побудований в стилі раннього бароко з шикарним декоративним фасадом. В костелі довгий час була усипальниця Чарторийських. Після реставрації 1747, 1830 та 1901 років костел дещо втратив свою первозданність. До того ж реставрація, що почалась після отримання Україною незалежності, повністю не завершена. Але все одно, незважаючи на свій 400-літній вік, костел виглядає дуже добре.

Середній кілометр, краснавець. Закінчення в наступному номері.

Панорама Клевані. Фото С.Делід

КЛЕВАНЬ ІСТОРИЧНА

В 1632 році Єжі (Миколай) Юрійович Чарторийський (1585 – 1661) – князь Чарторийський, каштелян Волинський (1633), воєвода Подільський (1655), воєвода Волинський (1657), передає замок у володіння отців-єзуїтів, які в свою чергу після деякої реставрації влаштовують на його території єзуїтську колегію. В 1652 році Клевань була спалена татарами, але замок вистояв.

Король польський, Ян Казимір, 30 березня 1654 р. надає Клевані статус міста – Магдебурзьке право. На гербі і печатці міста був зображений Св.Михайл. В місті діяли пекарський і ткацький цехи. Клевані надається право на проведення січневого й вересневого ярмарку. Хоча про те, що місто було значним торговим центром Волині й до надання Магдебурдії, свідчать знахідки на території Клевані польських, литовських та чеських монет XIV – XV століть.

Місто живе й розвивається. Тут бували Карл XII та Петро I. Православна громада уживалась з католиками. В 1777 році за Казимежа Костки Чарторийського, в Клевані зводиться мурована церква Різдва Христового.

«Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР»: «Главный фасад решен в строгих формах классицизма, оформлен глухим пилястровым пор-

тиком тосканского орде-на с треугольным фронтоном, завершен аттиком, центральная часть которого решена в виде высокого полуциркулярного фронтона с люнетом о тимпане. Композиция фасада дополнена большим прямоугольным окном с арочной перемычкой, обрамленным простыми наличниками с impostами. Другие фасады имеют по одному высоко расположенному круглому окну. Углы объем подчеркнуты лопатками. В середине XIX в. средняя часть сооружения перекрыта небольшим деревянным верхом, высотно разделяющим внутреннее пространство в традициях украинского деревянного зодчества».

В 1844 році біля церкви Різдва була зведена мурована дзвіниця.

По другому поділу Польщі між Росією, Прусією та Австрією в 1793 році Волинь відходить до Романових.

В 1817 році в палаці Костянтин Чарторийський влаштовує польську гімназію, але проіснувала вона лише до 1831 року. Потім, протягом 1834-1836 років, тут також діяв навчальний заклад, але недовго.

В 1860 році Чарторийські продають Клевань удільному відомству. В палаці деякий час розміщувалось управління маєтками царя Олександра II.

В 1866 році Клевань стає волосним центром.

«Історія міст та сіл УРСР, Рівненська область»:

«Чимале значення для розвитку Клевані мало прокладання залізничної колії Київ – Брест у 1873 році. Тоді починає розвиватися ще Клевань Друга, де поселяються робітники, службовці, які працювали на залізниці. Сприяло розвитку Клевані Другої і прокладена у 1882 році залізниця Степань – Клевань».

Спорудження шосейної дороги і залізниці зумовило збільшення кількості населення Клевані. Коли в 1889 році в містечку проживало 3226 чоловік, то у 1897 році вже 4230 чоловік. Пожвавлюється економічний розвиток Клевані. З 1913 року починають діяти металообробна майстерня, водяний млин. Далі розвивається торгівля, щомісячно відбувалися ярмарки. Але про освіту трудящих ніхто не дбав. У Клевані працювала тільки початкова школа, заснована 1867 року. А 1877 року до Клеванського замку було переведено духовне училище з села Дермань.»

Після Першої світової війни й пістряві зміни різних влад, Клевань відходить до Польщі (осінь 1920). До 1939 року промисловість Клевані поповнилась невеликим цегельним заводом та майстернею по виготовленню запчастин для сільгоспмашин.

Після початку Великої Вітчизняної війни, вже 3

липня Клевань займають німецькі війська. В приміщенні однієї з шкіл був влаштований табір для радянських військовополонених. Взимку 1944 року німці були вибиті з Клевані.

За радянських повоєнних часів в приміщеннях замку був влаштований професійний навчальний заклад, профілакторій для алкоголіків

Ще до і після отримання Україною незалежності будівлі замку кидаються напризволяще. Зараз вони стоять з пустим віконням, з обшарпаними стінами. Двір замку заростає чагарни-

ками. Величезні підвали завалені сміттям. Ще трохи й почнуть валитись стіни.

Хоча в принципі, не так все й безнадійно. На початку 2006 році я читав, що в державі є плани про влаштування в колишньому палаці Чарторийських резиденції президента України. А що – ідея непогана. Правда, якщо вона реалізується, то навряд чи туди будуть пускати туристів. Хоча, поживемо-побачимо...

Сергій КИФОРЕНКО,
красзнавець.
Закінчення. Початок
в попередньому
номері.

Панорама Клевані. Фото С.Делідонч